

УДК 37(051 Рідна школа)(091)

Петро Кириченко

**ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС: «РІДНА ШКОЛА» - В МИНУЛОМУ
І В СЬОГОДЕННІ (ДО 95-РІЧЧЯ З ДНЯ ЗАПОЧАТКУВАННЯ
ПЕДАГОГІЧНОГО ВИДАННЯ В УКРАЇНІ)**

У статті простежуються визначальні етапи, які пройшло видання від жорстко контролюваного пропагандиста настанов владної у минулому столітті партії у справі виховання дошкільної і шкільної молоді до наукового радника й інформатора української національної школи у сприянні становленню і розвитку юної особистості, яка розвивається. Зважаючи на великий обсяг матеріалу, зосереджено увагу на концептуальних підходах до виховання дітей дошкільного і шкільного віку, їх поступовій повній гуманізації.

Ключові слова: українська освіта, педагогічне видання, національне виховання, гуманістичний підхід, психологічні проблеми.

The article traced the important stages that passed by tightly controlled the propagandist guides the ruling party in the last century in the rearing of preschool and school youth Science Advisor and Informator Ukrainian the national school in promoting the establishment and development of a young person, which develops. The large amount of the material focuses on conceptual approaches to the education of children of preschool and school age, the gradual full of humanization.

Keywords: Ukrainian education, pedagogical publications, national education, humanist approach, psychological problems.

Початок ХХІ століття в Україні з точки зору історичного відліку є зобов'язуючим, оскільки століття тому на її теренах відбувалися доленосні події, які стосувалися і розвитку української освіти – національно-визвольні змагання, які закінчилися крахом самостійницьких зусиль і формальним проголошенням української держави у складі Радянського Союзу. У республіці серед інших було утворено Наркомат освіти, перед яким у 1922 році постало питання заснування власного педагогічного видання.

Мета статті як історичного екскурсу – простежити визначальні етапи, які пройшло видання від жорстко контролюваного пропагандиста настанов владної у минулому столітті партії у справі виховання дошкільної і шкільної молоді до наукового радника й інформатора української національної школи у сприянні становленню і розвитку юної особистості, яка розвивається.

Отже, 95 років тому вийшов перший номер передвісника «Рідної школи» педагогічного видання російською мовою «Путь Просвещения», яке пройшло по цьому тернистому шляху декілька етапів. У матеріали першого і наступних його номерів, як правило, на педагогічну, світоглядну і філософську тематику чи про вищу школу вже більшовицької Росії вкраплювалися українські методичні розробки описового характеру і невисокого професійного рівня – педагогічна Україна тільки шукала себе.

Ще у третьому номері «Просвещения...» могло публікуватися Франкове «Не пора... москалеві і ляху служити», яке виспівували школярі на уроці праці, яке з селянською безпосередністю наводить автор публікації – сільський учитель. При тому, що номер зачинався настановою керівництва республіки, що вчительство має розповсюджувати в школі і поза школою прихильність до радянської влади. Проте ідеологічний тиск посилювався від номера до номера, а вже шосте число відкрилося директивною статтею «Просвещение на Украине за годы революции», у якій відверто повелася мова про фронт носіїв старої ідеології.

Під цими розмитими гаслами журнал поки переважно існував сам по собі, а освіта в Україні перебувала у стадії більш-менш незалежного від московського диктату свого визначення і становлення в умовах матеріальної розрухи. Самостійна Україна не сталася, але й більшовицька кремлівська верхівка не реалізувала експансивні наміри. У 1921 р. на Львівщині грабіжницькі війська більшовицької Росії потерпіли нищівну поразку, а ідея світової революції зазнала краху. Україна залишилася під більшовиками, в розрусі, заповнена осиротілими дітьми, населення всуціль було неписьменним. Освіта розвивалася під гаслом лікнепу, і все неписьменне свідоме українство потягнулося до грамоти, зрештою, до своєї національної культури. Спрацьовувала, мабуть, як не історична, то генетична пам'ять, адже до приєднання до Московії українське посполите і козацьке населення Гетьманщини вражало іноземців своєю грамотністю, духовністю на релігійній основі.

А поки що робилася ставка на зросійщений пролетаріат, хоч в Україні переважало розбурхане суперечливими подіями визвольних змагань селянство. За таких обставин більшовики змушені були вдатися до обмеженої українізації, центром якої став Наркомат освіти, яким керували О. Шумський, М. Скрипник, Г. Гринько. Було проголошено впровадження української мови в державні та культурні установи, пресу, навчальні заклади. Зрозуміло, за нових обставин головна педагогічна трибуна республіки не могла залишатися незмінною. Адже сама назва журналу, російська мова видання, переважна тематика так само достатньо виразно засвідчували, що було засновано чуже українському освітянству видання.

Тим часом процеси українізації набирали сили. Під тиском цих процесів з номера 2(46) у 1926 році видання отримує на цьому другому етапі свого розвитку суто українську назву «Шлях освіти», яка щоправда перші роки на титулі розміщувалася під колишньою. Номер розпочинався промовисто: текстом доповіді на пленумі Держнауково-метод. Комітету й Головна науки, в якому наголошувалося, що «Радянська держава, річ певна, не може, не повинна випускати з уваги, забувати на перспективу ту програму, що поставила була в пролетарській революції робітницька класа, яка будує нині соціалістичне суспільство...» і «не годиться із старою школою, не годиться із давнім мистецтвом». Не важко помітити, що

класові акценти, ставляться, але не вкрай категорично, як незабаром, через декілька років.

А поки що нагальні потреби масової школи диктували своє. І найпомітніша публікація числа «Чергові завдання науково-методичної роботи» засвідчує, що українська педагогічна наука, виходячи зі щоденної практики школи, переймається не стільки нав'язуваною ідеологією, скільки нагальними проблемами доцільного використання шкільного часу для навчання учнівської молоді згідно з її віковими особливостями, розумовими можливостями, фізичними потребами. Шкільні потреби деталізувалися, – аж до того, приміром, у якій позиції навчати дітей: сидячи чи стоячи. Сутулість, викривлення хребта у школярів – проблема виявилася актуальною по сьогодні.

Українізація поволі набирала характеру боротьби за національну визначеність народу і його школи. Хоч, здавалось би, процеси українізації могли б помітніше позначитися на розробках дисциплін гуманітарного циклу, але відчувався брак фахівців, які б забезпечували якість матеріалів. Це намагається враховувати видання. Що стосується виховного спрямування школи, то з'являються статті не про національне виховання, як можна було б сподіватися, а з компромісними настановами про виховання організатора свого громадського життя. Стримуючим фактором була і легко пояснювана непослідовність самого Наркомпросу, який діяв, як кажуть, між двох вогнів. У червні 1926 року відбулася Всеукраїнська нарада інспекторів політпросвіти, на якій стверджувалося, що має проводитися тверда політика щодо українізації на основах постанов парторганів, зрозуміло, у дусі пролетарського інтернаціоналізму.

Найпомітнішою публікацією стосовно українізації освіти у «Шляху освіти» за цей 1926 рік стали з приміткою («Для ознайомлення») «Завдання, програма й методика курсу українознавства в плані українізації», автор М. Васильківський. Пропонувалися для ознайомлення два варіанти курсу, залежно від рівня підготовки аудиторії – повний і скорочений, які склалися з двох етапів: 1) «засвоєння техніки українського слова, поступовий перехід культурно-освітньої та адміністративної функцій української робітничо-селянської держави на мову більшості її населення; 2) ознайомлення з природними фізично-антропологічними та соціально-економічними умовами українського народу» (с. 27). За повнотою охоплення курс сприймається як предтеча сучасного українознавства, який уже за умов Незалежності тривалий час розроблявся і впроваджувався в життя. Як тоді, так і в наш час курс не був з належною повнотою втілений у життя.

Натомість Наркомпросом пропонувалася «Орієнтаційна програма першої категорії (поширена)», вміщена у цьому ж номері, першим пунктом якої теж стояло національне питання, але в рамках програми ВКП(б), історія України – без натяку на Гетьманщину, а наука і освіта – переважно радянського періоду. Отже, Україна українізувалася з одного боку

директивами зі своєї радянської столиці, з іншого – під тиском свідомого українства в його широких масах. Як наслідок, у 1930 році чисельність шкіл з українською мовою навчання вже становила 85%, українською мовою видавалися 90% газет і переважна частина книжок і журналів. Цей процес просувався досить напружено, про що свідчить той факт, що у педагогічному виданні відзначилася як неординарна подія, що українізація видання центрального органу КП(б)У журналу «Комуніст» становить епохальної ваги етап усієї українізаційної кампанії.

Нагальні проблеми вимагали практичних розв'язань. Звідси загальна тематика і тон публікацій, спрямованих на становлення масової доступної школи, яка б навчала і грамоті, і ремеслу. Журнал помітив активну діяльність за нової доби видатного педагога Григорія Ващенка, до наших часів згодом замовчуваного. Його стаття «Робота Полтавського кабінету соціальної педагогіки» містить зауваження, що школа не має певної методики, потрібно звертати увагу на вивчення літературної творчості самих дітей, а щодо дисципліни, відсутністю якої грішили більшість уроків з дітьми, у яких була розладнана воєнним лихоліттям психіка, то, наполягає педагог в іншій публікації, «в добре поставлених установах не доводиться балакати про якісь там кари... потрібно вести вперту роботу над організацією дитячого життя» [Ващенко, 1927: с.140-141]. Справді, насилля над дитиною не в душі української народної педагогіки, про що свідчить просто вражаючий, майже повністю забутий сучасним населенням України, особливо зросійщеним, арсенал дитячої пестливої лексики.

Саме життя підказувало ідею створення політехнічної школи з охопленням освітою значної частини дорослого населення. Гостро постали проблеми підготовки вчительства, уже на національній основі, розвитку духовності. Це знайшло своє відбиття на сторінках часопису, зокрема в статті П. Серпухіна «Про мову українського вчителя», де ставилася вимога до більшості педагогів «піднести культуру своєї вбогої нашої мови» [Серпухин, 1926: с. 115]. У результаті всенародного руху при поверненні до рідної духовності у тому числі й у стінах української школи, який явно недостатньо відбився на сторінках часопису (чи кореспонденцій не надходило, чи редакція перестраховуючись уникала), але тільки поодинокі публікації дають можливість тепер прослідкувати, що українізація в освіти, а отже й виховання, у ті двадцять роки тривала невпинно.

Наприкінці десятиліття О. Полоцький у тематичній статті, вміщеній у журналі, «Підсумки IV наради робітників освіти» вдається до висновку: «ні українські шовіністи не мають підстав балакати про те, що Україна що до шкільного питання, недоукраїнована, як і російські шовіністи не мають ніякого права твердити, що ми переукраїнізували наші школи, що ми змушуємо російську меншість на Україні вчитися в українських школах» (№7, 1928, с. 2). Як по-сучасному звучить нам ця фраза! І справді, для послідовного проведення українізації школи використовували нерідко і так

звані «класові» фактори, тривожачись при цьому, що школа стає «провідником куркульсько-непманівської ідеології..., є випадки боротьби за школу з російською мовою, всупереч принципів виховання дітей українською мовою» (1929, №3, с. 7). Проголошена свого часу політика НЕПу, поступово згорталася, на зміну економічним факторам оживлення зруйнованої вщент країни все сильніше застосовуються ідеологічні чинники. Та в Україні при цьому поки що намагаються використовувати мовний, тобто, все-таки національний фактор.

Але тематична суперечливість вміщуваних у часописі матеріалів зростає, що не дає змоги визначитися з його ідеологічним спрямуванням, не в останню чергу за рахунок таких статей, як П. Лукашенка з промовистою назвою «Класове обличчя школи» з суто викривальними звинуваченнями у тому плані, що чимала частина шкіл до цього часу хворіють на невиразність ідеологічної лінії», щоб ізольоватися від суспільно-політичного життя і класової боротьби. Ідеями ідеологічної незрушності переймається й відомий на той час ідеолог від літератури й культури В. Коряк, який подає свою чергову статтю «Український культурний процес» з недвозначною заявою про те, що Україна могла існувати або як радянська, або була би затерта між жорнами імперіалізму. Про яке тут своє, по-справжньому національне лице України, хай і у складі союзу інших республік, тобто держав, могла йти мова!

Недарма й за тих сприятливих зовні років освітянський часопис старанно оминає тему козацького минулого, справді національного виховання. І це при тому, що «досягнення в національній політиці є, так би мовити, зовнішньою українізацією, що стимулюється згори і пов'язана з болючими моментами примусу» (А. Приходько. Українізація народної освіти. – 1927, № 4, с. 14). Ідеологам від освіти доводилося ходити буквально по лезу ножа, підказуючи нерозважливим, як і цій статті, як подавати справу, адже «органічний процес росту української культури... комуністична партія здійснює через національну школу». Справа мала виглядати так, що не замасковані на той момент так звані націоналісти-самостійники, а саме «радянська влада національну справу опанувала і з-під них цей ґрунт вибила» [Приходько, 1927: с. 15].

Недарма провідник українізації, Нарком освіти М. Скрипник питання національного становлення в матеріалах, які регулярно вміщує на чільних сторінках часопис, завжди переводить у практичну площину, зазначаючи, що до 1927 року продукції українських видавництв було значно більше, ніж за 130 попередніх років існування української культури. При цьому він змушений був мимоволі наголосити, що питання про національну освіту не має нічого спільного з питанням національним маючи на увазі розгортання мережі шкіл національних меншин, які добивалися створення власних територіальних утворень на території України.

У полі зору Наркомпросу, педагогічної громадськості, яка активно

формувався, знаходився і розвиток літературного процесу в Україні. Творчі пошуки багатьох письменників не могли не насторожувати освітян, які намагалися добирати з їхніх творів найсуттєвіші, які б у прозорих образах відбивали навколишнє суперечливе життя у традиціях національної класики, а не творили мистецтво заради мистецтва, як це часто спостерігалось, приміром, у представників угруповання «ВАПЛІТЕ». Нарком освіти України М. Скрипник (стаття в журналі «Наша літературна дійсність») пояснив, що його змусило «гостро виступити проти літературного комчванства» [*Скрипник, 1929: с. 17*], чому він присутній «на похоронах вмерлої ВАПЛІТЕ». Бо, зрештою, у своїх новаторських пошуках письменники, яких мають читати і розуміти, не сміють втрачати відчуття реальності, утримуватися від непродуманих заяв, маючи на увазі гасло М. Хвильового «Геть від Москви», ставлячи під удар розвиток рідної духовності.

Матеріали на кшталт: К. Іваниця «Десять років роботи в справі викладання української мови і літератури» (№11), «Два з'їзди робітників науки» й інші підказували освітянам реальні шляхи розвитку національної духовності. На них прямо вказав заступник Наркома освіти Я. Ряппо на другому Всеукраїнському з'їзді наукових працівників: «Збільшення числа українців в інститутах і технікумах, що досягає 44-58%, утворило міцну передумову до посилення темпу переходу викладання на українську мову» (№ 2-3, 1927, с. 106). Тобто, йшлося про плекання майбутньої саме української інтелігенції, якої так бракує понині.

Отже, у підсумку, у 20-і роки ХХ століття в Україні офіційно велася напружена боротьба за українізацію на радянській основі, на основі, так би мовити, «радянзації», що аж ніяк не могло загрожувати становленню самої радянської держави.

А тим часом у країні розгорталися процеси переслідування всього національного, діячів вигаданої органами Надзвичайної Комісії Спільки визволення України. У № 1 (105) за 1931 рік світоглядні й ідеологічні акценти різко змінюються. У вступному слові «Від редакції», яким по суті розпочався третій, найбільш драматичний етап педагогічного часопису, не лишилося й сліду від заяв, які прозвучали при його заснуванні у 1922 році. Посилаючись на вигаданий шалений опір ворога проводити генеральну лінію партії і щоб підкреслити бойовий комуністичний характер завдань комісія народного комісаріату ухвалила перейменувати «Шлях Освіти» у «Комуністичну Освіту». Це переконливо свідчить, наскільки тернистим був шлях педагогічного часопису до нинішнього його концептуального й ідеологічного наповнення.

Мусив підлаштовуватися під загальний хорал і нарком освіти Микола Скрипник, який у виступі, яким відкривався перелицьований журнал, ідеологічне питання ставив ребром, уже без врахування специфіки інтелектуальної сфери, якою є освіта: «усе це покладає на педагогічну пресу обов'язок на своїй ділянці по-бойовому бути на сторожі, тримати

прапор марксо-ленінської теорії та практики комуністичного виховання й перевиховання мас, вести активну боротьбу з всілякими проявами чужої й чужої пролетаріатові ідеології» [Скрипник, 1929: с. 14]. Журнал враз перетворився у викривальну, звинувачувальну трибуну, з якої лунали заклики до розправи, осуду, звинувачення у маскуванні під марксизм ворожих ідеологій з метою нав'язування молоді буржуазних поглядів – навіть при популяризації і вивченні творчості Тараса Шевченка. Як висловився автор чергового доносу на сторінках журналу «Педагогіка українського фашизму» О. Кулінич, «в І трудовій школі ...уся робота була просякнута націоналізмом, стародавньою національною романтикою, виспівуванням козаччини, гайдамаччини та ін.» І далі вражаюче антиукраїнське: «Портрет Шевченка правив за ікону в школі», а сам Тарас називався у школі, як ще при УНР, «генієм, сонцем нашої літератури... натхненним творцем і апостолом нашого національного відродження...» [Скрипник, 1929: с. 32]. Зрозуміло, на той час радянські «вожді» нав'язували себе народам СРСР в «генії», у тому числі й українському. Тож подібна «виховна теорія СВУ є буржуазна, ідеалістична, реакційна теорія» [Скрипник, 1929: с. 39].

Зрозуміло, ні про яку національну освіту, рідну школу вже не могло бути й мови. Йшлося про масове виховання павликів морозових, бо школа залучалася до боротьби з так званим куркульством, яким оголосили більшість працюючого селянства, яке категорично не зголошувалося записуватися до колгоспів, здавати до них тяжким трудом нажите добро. Боротьба з «куркульством» обернулася жахіттями Голодомору, від якого найбільше постраждали українські діти дошкільного і шкільного віку. У такий спосіб молодь, яка навчалася, втягувалася у «класову боротьбу», яка нібито загострювалася у відповідь на успіхи побудови соціалізму.

Основою цих так званих успіхів ставало повсюдне соцзмагання, яке розгортається навіть і в школах між окремими групами, між окремими шкільними організаціями, як зазначається в одній зі статей журналу (Л. Шевчук «Соцзмагання та ударництво серед освітян»), хоч руху соцзмагання перешкоджає «класовий ворог, шкідницькі елементи в наших лавах». У рубриці «Критичні статті та огляди» статтею «Модернізована схоластика під радянською маркою» ніби на підтвердження такого «шкідництва» розгортається погром монографії професора Голованіського «Педагогіка, как автономная наука», якою нібито відмітається «класовість виховання», тому треба «цілком демаскувати цю реакційну вилазку агента свідомого чи ні класового ворога» [Скрипник, 1929: с. 149]. Йшлося ж про виховання як соціо-біологічну функцію, яку якраз і розглядають у наш час пильно сучасні науковці, зокрема психологи. Рецепти протидії ворогам не забарюються, пропонується посилення політичної класової виховавчої роботи серед учнів.

Гідний захоплення нарком освіти Микола Скрипник перед своїм самогубством як тільки міг намагався врятувати галузь від політичного

самодурства, закликаючи освітян до крайніх компромісів з накрученою з Кремля владою, який радить педагогам перейти на іншу позицію, щоб перегорнути на 180 градусів настановлення своїх прагнень і стремлінь. Таке «перегортання» приводило до того, що навіть для дошкільнят дозволялося використовувати ігри й іграшку тільки для закріплення набутого дітьми соціально-трудового досвіду. Разом з тим слід відмітити, що реальні воєнні загрози ззовні змушували дбати про належний рівень викладання точних наук, і методичні розробки з відповідних шкільних і вишівських дисциплін на сторінках журналу нерідко відзначалися високим рівнем.

Таким ідеологічно загостреним педагогічне за своїм первинним задумом видання застала війна з Німеччиною. По війні, коли радянська влада відчула себе остаточно незрушною, видання почало виходити під більш-менш ідеологічно нейтральною назвою «Радянська школа». Проте із зазначенням у передмові, що видання продовжуватиме кращі традиції свого попередника «Комуністичної Освіти». Після перейменування журнал ішов до своєї сучасної назви понад довгі чотири десятиліття. Зрозуміло, що ні про яку національну школу поки що не могло бути й мови, бо перед освітянами від імені наркома освіти П. Тичини ставилося завдання у дусі попередньої доби бути «інженерами дитячих душ», відданих батьківщині і партії. Але того ж року за його наказом організовується НДІ психології, який почав розробляти нові, об'єктивні шляхи виховання дітей, виходячи з їх вікових і психологічних особливостей, а не керуючись тільки ідеологічними настановами.

Журналу дають змогу зосереджуватися на проблемах школи в Україні. Але курс української літератури базувався на творах, дозволених партійною цензурою, а курс історії України подавався як невіддільний від курсу тодішнього СРСР. Високоосвічена людина, щирий гуманіст нарком наголосив, що учитель сам «має бути широко освіченою людиною, вміти відповідати на численні й різноманітні запити, які молодь ставить». За умов тоталітаризму це виглядало сміливим викликом, оскільки численні матеріали часопису світоглядного спрямування націлювали фактично на подальше сковування ініціативи молоді у школах і вишах «прокрустовим ложем» партійних вимог. Як-от статті «Тема Богдана Хмельницького в курсі історії середньої школи» А. Дорошенком стверджувалося, що гетьман пропонував єдино правильний шлях союзу й дружби з братнім російським народом. Між тим під цими гаслами непомітно розгортаються процеси русифікації не тільки вищої школи, але й середньої, число шкіл з російською мовою викладання невпинно збільшувалося. Все завершилося виходом постанови ЦК КПУ про не обов'язковість вивчення української мови, про можливість відмови від вивчення її дітьми на розсуд батьків. Тогочасний Голова Верхової Ради України Павло Тичина, як відомо, не підписав даної постанови і був звільнений з посади. Цей неприродний процес відмови від рідної мови тривав до проголошення Незалежності

України. Та й рідною мовою утверджувалася «родная речь» за назвою шкільних підручників з російської мови.

Після розвінчання культу особи в ідеологічній сфері затіялася своєрідна гра. Закономірно, що до нього долучилося й педагогічне видання. Ідейні гасла, нерідко винесені у самі назви статей, як-от у З. Нечипорук «Ідейно-політичне виховання учнів – найважливіше завдання радянської школи», перемешувалися з цілком реалістичними підходами до розв'язання конкретних проблем. Долучився до цього дійства й директор Павлиської школи, незабаром широко знаний педагог-новатор Василь Сухомлинський. У номері три за 1957 рік вміщується його публікація під «трафаретною» назвою «Виховання комуністичного ставлення до суспільної власності». А йдеться у ній лише про те, що успішне виховання можливе «при цілеспрямованій наполегливій роботі, проведеній протягом ряду років при повсякденному зв'язку з громадськістю» [Сухомлинський, 1957: с. 42]. І неодмінна умова успіху виховання почуття відповідальності. Таким чином за ідеологічними кліше простежується народна педагогіка в дії. Як і в його однодумця на педагогічній ниві, директора Сахнівської сільської школи Олександра Захаренка: «Випусник школи мусить мати міцні переконання, погляди. І не один-два роки, поки ще свіжі настанови вчителя, а на все життя» [Сухомлинський, 1957: с. 77]. Ці міцні переконання формують не піонерія, комсомол, хоч про це прямо не йдеться, а місцева громада разом з батьками і школою.

Згодом психологи, зокрема В. Давидов «Психологічні проблеми виховання і навчання особистості», підтверджують, що «питання про сучасні методи психології виховання і навчання тісно пов'язані з чуттєвою зміною самого поняття «дитинство». Зміст, склад, характеристика періодів, їх послідовність змінюються разом зі зміною місця дитини в суспільних стосунках і можливостей їх безпосередньої участі в праці дорослих [Давидов, 1977: с. 42]. Громадське схвалення, громадський осуд – головні чинники народного, зрештою козацького виховання. Психологи ж уже у 90-і роки дають опосередковані підтвердження основних постулатів народної педагогіки, стверджуючи на сторінках педагогічного видання, що «духовний світ дитини формується під безпосереднім впливом середовища» [Давидов, 1977: с. 13], тобто громади, а не ідеологічних настанов, на які так щедра ще була школа і що не менш інтенсивно відбивалося у публікаціях на сторінках часопису особливо на військово-патріотичну тему з зашореною правдою про війну з фашизмом (інакше й не могло бути при монопартійній ідеології). Адже безпосередньо у середовищі, яке оточує з дня народження дитину, у неї виробляється та чи інша моральна звичка, яка є «неконтрольованим стереотипом поведінки, це чиста емоція, що стала вчинком», щоправда не завжди бажаним для школи. Наприклад, участь школярки у хрещенні дитини, про що з осудом цього вчинку повідомляється у одній з публікацій часопису на виховну тему.

Редакція ще у числі 5 «Радянської школи» завела у рубриці «Виховна робота» значущу підрубрику «Рік національної школи», розпочавши вже сучасний етап свого розвитку. І тим самим хай і не в прямий спосіб поставивши перед керівництвом освітянської галузі, педагогічною громадськістю питання про своє перейменування, яке гальмувалося хіба що через «червоних» політиків та «п'яту колону», які стрімко втрачали свій вплив у суспільстві, яке невпинно шукало своє національне обличчя. Цьому передувало вміщення у попередньому четвертому номері «Орієнтовної програми з «Етики та основ загальнолюдської моралі» під безкомпромісною назвою матеріалу «Виховувати національну самосвідомість» (автор Н. Новикова).

У рубриці п'ятого номера «Педагогіка і психологія» редакція надала можливість оприлюднити свої матеріали авторам, які зайняли перші три місця в конкурсі на кращий проект Концепції виховної роботи в середній загальноосвітній школі, Усі виявилися психологами, що підтвердило первинність суто психологічних проблем у справі виховання молоді. Це між іншим засвідчило, що авторитарна педагогіка вичерпала себе, а журнал обрав правильний шлях як педагогічне видання, коли все частіше надавав слово психологам. Зокрема, О. Киричук у своїй концепції наполягає на самовихованні, усвідомленні і переборенні школярами недоліків власної поведінки. І. Бех – на перетворенні моральних норм у моральні почуття, які виступатимуть регулятором поведінки особистості, а В. Моляко – на стимулюванні колективної суспільно корисної діяльності». Отже, основа виховання – вільна, корисна для себе і суспільства діяльність за покликанням.

З точки зору педагогіки виховання остаточну точку на ідеологічному його трактуванні в часописі було поставлено, можна вважати, статтею «Комуністичне виховання: чи є альтернатива?» Л. Сіднева: «Якщо комуністичне виховання містить у собі нерозв'язані суперечності між недосягнутою ірреальною метою і конкретними завданнями розвитку особистості, то в гуманістичному вихованні є цілком життєвими, реальними» [Сіднев, 1991: с. 22]. Результуючи наслідки часто антигуманної діяльності «творців нового світу» у колишньому СРСР, учений-гуманітарій робить рішучий висновок: «адже ніякої досконалої людини тоталітарна державна система не створила, незважаючи на гігантські зусилля і величезні жертви». Натомість він підкреслює, «що гуманістичний підхід...рішуче відхиляє все те, що може пригноблювати особистість, принижувати її, перетворювати людей у взаємозамінювані «гвинтики»» [Сіднев, 1991: с. 23]. З цією публікацією на сторінках видання перегукується інша – «Проблеми педагогічної ідеології», де з посиланням на міжнародні авторитети в педагогіці прямо зазначається: «Варто відзначити, що представники передової педагогічної науки завжди виступали проти політичного виховання дітей... але вказували, що виховання молоді неможливе поза реальними суспільними умовами

людського буття» [Сіднев, 1991: с. 22].

Як тут не згадати нашого національного філософа Г. Сковороду з його ідеєю «сродної праці». Ця ідея лежить в основі етнопедagogіки, яку педагогічна громадськість, учителі з усієї України пропонують якнайшвидше відродити в школі, надсилають до часопису свої розробки, серед них: «До джерел народної педагогіки» (автор Г. Маслай), «На радість людям, на славу народу» (автор В. Мацюк). Такі знаменні для педагогіки виховання події передували остаточному перейменуванню освітянського видання, яке сталося наприкінці 1991 року за числом 10 із зазначенням, що «журнал «Рідна школа» є правонаступником журналу «Радянська школа». У ньому збереглася значуща підрубрика у рубриці «Виховна робота» – «Рік національної школи».

Уже у наступному номері матеріал підрубрики «Людина – мета, а не засіб» М. Красицького виразно засвідчив, що націоналізація школи тісно пов'язувалася з гуманізацією педагогічної праці та взаємин, що «кожна особистість в учнівському колективі повинна відчувати себе вільною, незалежною, неповторною, вона повинна мати право на вибір і прийняття самостійницьких рішень» [Красицький, 1991: с. 11]. Автор проголошує гуманізацію взаємин між учнями у школі. Його підтримує Г. Онищенко статтею «Вчитися доброти», ніби передбачаючи, як проблема толерантності стосунків у молоді шкільного віку під негласною, а то й явною пропагандою насилля засобами масової інформації, особливо засобами відео, у нас загостриться в сьогоденні. В останнє десятиліття своєрідну вахту у цій непростій темі на сторінках журналу тримає психолог Іван Бех низкою публікацій, серед них, наприклад, «Виховання як духовна модель удосконалення особистості», «Патріотизм: сучасні ознаки та орієнтири виховання», «Духовний шлях зростаючої особистості: обґрунтування орієнтирів».

У Концепції Нової української школи, яку розробило і почало впроваджувати в життя Міністерство освіти і науки, має отримати свій активний розвиток у сучасних умовах ідея Олександра Захаренка, яка згодом отримала назву «Педагогіка трьох: учителя, батька, учня». Батьківська громадськість, а не тільки педагогічна, суспільство в цілому мають зрозуміти, що без їхньої ділової і дієвої участі справжнє, непідробне виховання молоді чи у школі, чи поза школою неможливе. Педагогічний часопис проводить цю ідею послідовно, тим самим утверджуючи думку, що якщо ми всі родом з дитинства, то й наша школа нам усім – і учням, і батькам – має бути по-справжньому рідною. А саме видання ще більше наповниться публікаціями педагогів-практиків і стати настільним у домі кожного педагога. Таким чином, сучасне педагогічне видання «Рідна школа» зустрічає своє 95-річчя як уже добре вивіреним провідником і утверджувач української національної педагогіки, поступово розмівши ідеологічні терни на її шляху.

ЛІТЕРАТУРА

- Васильківський, 1926* – Васильківський М. Завдання, програма й методика курсу українознавства в плані українізації // Шлях освіти. – 1926. – № 10. – С. 27-50.
- Ващенко, 1927* – Ващенко Г. Робота Полтавського кабінету соціальної педагогіки. // Шлях освіти. – 1927. – № 2. – С. 124-137.
- Давидов, 1977* – Давидов В. Психологічні проблеми виховання і навчання особистості. // Радянська школа. – 1977. – № 10. – С. 38-43.
- Захаренко, 1987* – Захаренко О. З щоденника директора школи. // Радянська школа. – 1987. – № 4. – С. 76-80.
- Іваниця, 1927* – Іваниця К. Десять років роботи в справі викладання української мови і літератури. // Шлях освіти. – 1927. – № 11. – С. 27-50.
- Кулінич, 1931* – Кулінич О. Педагогіка українського фашизму // Комуністична освіта. 1931. – № 6. – С. 29-34.
- Красавицький, 1991* – Красавицький М. Людина – мета, а не засіб // Рідна школа. – 1991. – № 11. – С. 10-13.
- Ніколенко, 1991* – Ніколенко Д. Ф. Проблеми педагогічної ідеології // Рідна школа. – 1991. – № 11. – С. 34-35.
- Новикова, 1991* – Новикова Н. І. Виховувати національну самосвідомість // Радянська школа. – 1991. – № 4. – С. 14-17.
- Полоцький, 1928* – Полоцький О. Підсумки IV наради робітників освіти // Слово Просвіти. – 1928. – № 7. – С. 2-9.
- Приходько, 1927* – Приходько А. Українізація народної освіти // Слово Освіти. – 1927. – № 4. – С. 11-19.
- Серпухін, 1926* – Серпухін П. Про мову українського вчителя // Шлях Освіти. – 1926. – № 10. – С. 112-115.
- Сіднев, 1991* – Сіднев Л. М. Комуністичне виховання: чи є альтернатива? // Радянська школа. – 1991. – № 6. – С. 19-25.
- Сухомлинський, 1957* – Сухомлинський В. Виховання комуністичного ставлення до суспільної власності // Радянська школа. – 1957. – № 3. – С. 32-43
- Скрипник, 1929* – Скрипник М. Сучасні проблеми українського культурного процесу. – 1929. – № 5-6. – С. 1-7.

REFERENCES

- Vasylykivskiy, 1926* – Vasylykivskiy M. Zavrannia, prohrama y metodyka kursu ukrainoznavstva v plani ukrainizatsii // Shliakh osvity. – 1926. – № 10. – S. 27-50.
- Vashchenko, 1927* – Vashchenko H. Robota Poltavskoho kabinetu sotsialnoi pedahohiky. // Shliakh osvity. – 1927. – № 2. – S. 124-137.
- Davydov, 1977* – Davydov V. Psykholohichni problemy vykhovannia i navchannia osobystosti. // Radianska shkola. – 1977. – № 10. – S. 38-43.
- Zakharenko, 1987* – Zakharenko O. Z shchodennyka dyrektora shkoly. // Radianska shkola. – 1987. – № 4. – S. 76-80.
- Ivanytsia, 1927* – Ivanytsia K. Desiat rokiv roboty v spravi vykladannia ukrainskoi movy i literatury. // Shliakh osvity. – 1927. – № 11. – S. 27-50.
- Kulynych, 1931* – Kulynych O. Pedahohika ukrainskoho fashyzmu // Komunistychna osvita. 1931. – № 6. – S. 29-34.
- Krasavytskyi, 1991* – Krasavytskyi M. Liudyna – meta, a ne zasib // Ridna shkola. – 1991. – № 11. – S. 10-13.
- Nikolenko, 1991* – Nikolenko D. F. Problemy pedahohichnoi ideolohii // Ridna shkola. – 1991. – № 11. – S. 34-35.
- Novykova, 1991* – Novykova N. I. Vykhovuvaty natsionalnu samosvidomist // Radianska shkola. – 1991. – № 4. – S. 14-17.
- Polotskyi, 1928* – Polotskyi O. Pidsumky IV narady robotnykiv osvity // Slovo Prosvity. – 1928. – № 7. – S. 2-9.
- Prykhodko, 1927* – Prykhodko A. Ukrainizatsiia narodnoi osvity // Slovo Osvity. – 1927. – № 4. – S. 11-19.
- Serpukhyn, 1926* – Serpukhyn P. Pro movu ukrainskoho vchytelia // Shliakh Osvity. – 1926. – № 10. –

Pedagogy

S. 112-115.

Sidniev, 1991 – Sidniev L. M. Komunistychnye vykhovannia: chy ye alternatyva? // Radianska shkola. – 1991. – № 6. – S. 19-25.

Sukhomlynskyi, 1957 – Sukhomlynskyi V. Vykhovannia komunistychnoho stavlennia do suspilnoi vlasnosti // Radianska shkola. – 1957. – № 3. – S. 32-43

Skrypnyk, 1929 – Skrypnyk M. Suchasni problemy ukrainskoho kulturnoho protsesu. – 1929. – № 5-6. – S. 1-7.

**ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS**

Басюк Любов – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри професійної освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», liubov.basiuk@ukr.net.

Basiuk Liubov – PhD in Pedagogy, Lecturer of the Professional Education Department SHEI «Pereiaslav-Khmelnitskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University».

Брехунець Анатолій – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики технологічної освіти та комп'ютерної графіки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», savik.tv0607@gmail.com.

Brekhunets Anatolii – PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Theory and Methodology of Technological Education and Computer Graphics of SHEI «Pereiaslav-Khmelnitskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University».

Глоба Ольга – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри біології та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», olga.globa@mail.ua.

Globa Olga – PhD in History, Associate Professor of the Biology and Methods of Teaching of SHEI «Pereiaslav-Khmelnitskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University».

Давиденко Марина – кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник сектору наукознавства Інституту історії аграрної науки, освіти та техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України, marina.davidenko.87@mail.ru.

Davydenko Marina – PhD in History, Leading Researcher of the Science Studies Sector of Institute of History of Agricultural Science, Education and Technology of National Scientific Agricultural Library NAAS of Ukraine.

Доброскок Ірина – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри професійної освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», irina.dovroskok@gmail.com.